

LBRIS

We know
books

LIVIU CÎMPEANU

CRUCIADĂ ÎMPOTRIVA LUI
ȘTEFAN CEL MARE
CODRII COSMINULUI
1497

HUMANITAS
BUCUREȘTI

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	7
I <i>DRAMATIS PERSONAE</i>	15
<i>Mars Hungaricus</i> și regele „Bine“	15
Regele trândav și prințul cruciat	24
Cavalerii Sfintei Fecioare a Teutonilor la Marea Baltică	32
Cuceritorul, Sfântul și tâlharii stepelor	38
Umbra lui Dracula. La Târgoviște	48
II ȘTEFAN CEL MARE, <i>VERUS CHRISTIANAE FIDEI ATHLETA,</i> SAU <i>KARA BOGDAN HAKIMI?</i>	56
Haraçgüzar	57
Ștefan Vodă <i>sin</i> Bogdan Vodă	63
„Eu sunt înconjurat de dușmani din toate părțile...“	70
Un război de 13 ani? (1473–1486)	79
Sânge și foc asupra cetăților Moldovei	91
III „UN OS ÎNTRE DOI CĂINI“ MOLDOVA ÎNTRE POLONIA ȘI IMPERIUL OTOMAN (1485–1497)	102
Colomeea	103
Cruciada prințului Jan Olbracht	113
Tâlharul Muha	120
Levoča, congresul fraților Jagielloni	128
Spre un nou război	136

IV „LA ARME!”

OȘTILE COMBATANTE

ÎN RĂZBOIUL MOLDO-POLON DIN 1497	145
Oastea „cruciată” a lui Jan Olbracht	146
Oștile pierdute: mazovienii și lituanienii	155
Oastea Ordinului Teuton	163
Oamenii Măriei Sale: Oastea lui Ștefan Vodă	171
Alianții moldoveanului (transilvănenii, muntenii, turcii și tătarii)	190

V CRUCIADA REGELUI JAN OLBRACHT

ÎMPOTRIVA LUI ȘTEFAN CEL MARE (1497)	202
Un tăvălug de foc peste Moldova	203
Asediul Sucevei	214
Codrii Cosminului și Lențești	226
„Când Olbracht a domnit, șleahta a pierit!”	242
Triumful celor învinși	250

EPILOG

BALANȚA PUTERII SE ÎNCLINĂ DIN NOU	255
Ștefan cel Mare și turcii în sudul Poloniei (1498-1499)	256
Tratatul de la Cracovia-Hârlău sau pacea aducătoare de război	265
<i>Facsimile</i>	272
<i>Excurs bibliografic</i>	281
<i>Bibliografie selectivă</i>	309
<i>Glosar</i>	329

DRAMATIS PERSONAE

Lupta pentru întâietate politică și militară asupra Europei de Est, în cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea, a fost asemenea unei drame istorice, desfășurată pe o imensă scenă de teatru. Suverani ambițioși, lipsiți de scrupule, intriganți și adesea plini de cruzime și-au împins popoarele și armatele într-o confruntare pe viață și pe moarte, care avea ca intrigă dorința lor de supremație. În acest capitol vom face cunoștință cu personajele principale (*dramatis personae*) ale acestei piese de teatru de proporții continentale, dar și cu circumstanțele istorice în care acestea au trăit, au domnit și și-au purtat războaiele. Protagonistul evenimentelor, Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1457–1504), își va face însă apariția pe scenă abia în actul II al dramei...

MARS HUNGARICUS ȘI REGELE „BINE“

WIENER NEUSTADT, 17 AUGUST 1487

Pe câmpul din fața cetății stătea într-o ordine desăvârșită o oaste de 28.000 de oameni. Cavaleria alcătua grosul acestei oști, fiind împărțită în patru regimente, două de catafractari și două de husari. Cavaleria grea se afla la mijloc, în timp ce

flancurile erau asigurate de câte un regiment de cavalerie ușoară. Fiecare unitate și subunitate avea steagul propriu, fiecare catafractar și husar avea atașată câte o flamură sau un steguleț pe lancea cu care era înarmat.

Cele 80 de escadroane de cavalerie erau urmate de un număr similar de batalioane mai mici de infanterie. La patru batalioane de lăncieri amestecați cu halebardieri venea câte un batalion de pușcași sau arbaletieri, fiecare dintre ei fiind însoțit de câte un purtător de pavază, în spatele căreia își arma pușca sau arbaleta. Urma un tren de bagaje format din 9.000 de care de luptă de tip husit și sute de piese de artilerie și capulpe, toate aliniate la milimetru.

Cu toții așteptau în tăcere desăvârșită. La un semn, muzica militară a început să cânte, ordinele au răsunat scurt și imensa armată a început să se miște cadențat, păstrând ordinea în care era dispusă. La poruncile căpitanilor, regimentele au alcătuit diferite formațiuni de luptă, în formă de careu, de romb, de cerc și așa mai departe.

Întreaga operațiune era urmărită cu atenție de Matia Corvinul și Beatrix de Aragon, regina sa, însoțiți de o suită strălucitoare formată din doamne, cavaleri, dregători, căpitani de oaste și soli străini¹. Aproape nimeni nu își amintea să fi văzut de-a lungul vieții o asemenea desfășurare de forță, cu excepția dregătorilor și căpitanilor în vârstă, care mai prinseră oștile cruciate din vremea lui Iancu de Hunedoara.

Această paradă militară era menită să marcheze ziua în care capitulasera cetatea Wiener Neustadt, reședința împăratului romano-german Frederic III și, odată cu ea, ultimele stăpâniri austriece ale Casei de Habsburg. Victoria era completă, împăratul învins și umilit, stăpânirea lui Matia Corvinul atingând apogeul odată cu așezarea steagului său, care înfățișa

1. În anturajul reginei Beatrix de Aragon se afla și cronicarul umanist Antonio Bonfini, care descrie această scenă în calitate de martor ocular. Vezi Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum Decades*, tomus IV – pars I *Decades IV et dimidia V*, ed. I. Fögel, B. Iványi et L. Juhász, Budapesta, 1941, pp. 152–154 (în continuare: Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum Decades*, IV).

corbul cu inel în cioc, pe cel mai înalt turn al cetății Wiener Neustadt. Imensa armată care executa cu cea mai mare precizie diferitele manevre tactice părea să întruchipeze întregul succes și întreaga carieră a regelui Matia Corvinul. Cu o atitudine marțială, acesta urmărea atent fiecare mișcare a oamenilor săi de arme, întocmai ca Alexandru cel Mare al Macedoniei, care i-a fost model de-a lungul întregii vieți.

Matia Corvinul a fost ales rege al Ungariei în 14 februarie 1458, la doar 15 ani; domnia sa a fost în scurt timp contestată de principalii magnați ai regatului, Ladislau Garai, Nicolae Ujlaki și Mihail Szilágyi, unchiul său matern. Aceștia din urmă îl chemaseră ca rege pe Frederic III de Habsburg, Împăratul Romanilor, care avea în posesia sa Coroana Sfântului Ștefan de aproape două decenii.

Tânărului Matia Corvinul i-a zâmbit Fortuna după moartea subită a lui Ladislau Garai, în primele luni ale anului 1459, și capturarea lui Mihail Szilágyi de către turci, câteva luni mai târziu. Astfel, pe neașteptate a scăpat de doi dintre cei mai puternici și periculoși inamici interni. Pe Nicolae Ujlaki, fidel doar propriilor interese, l-a câștigat de partea sa, acordându-i titlul de voievod al Transilvaniei și promisiunea că o să-l încoroneze ca rege al Bosniei, o promisiune care a reprezentat mult timp asul din mânecă al tânărului monarh.

Conflictul lui Matia Corvinul cu Frederic III a durat până în 1463, când cei doi monarhi au încheiat Tratatul de la Wiener Neustadt, prin care regele Ungariei și-a răscumpărat Coroana Sfântului Ștefan de la Împăratul Romanilor, în schimbul sumei de 80.000 de florini-aur. Cu toate acestea, Frederic III a inclus în Tratat o clauză potrivit căreia el sau urmașii săi ar fi moștenit tronul Regatului Ungariei, în cazul în care tânărul rege ar fi murit fără urmași de sex masculin. După ce a recuperat cetatea Jajce și o parte însemnată a Bosniei din mâinile otomanilor, la sfârșitul anului 1463, Matia Corvinul s-a întors în triumf la Buda, unde a fost încoronat ca rege în 29 martie 1464. Din 1466, regele Ungariei a început un război cu Gheorghe Podiebrad, regele Boemiei, împotriva căruia papa Paul II proclamase cruciada în anul precedent, din cauza ereziei husite care cuprinsese aproape întregul regat de aproape o jumătate de secol.

Dar potolirea unei răscoale în Transilvania, izbucnite din cauza impunerii unor dări extraordinare, menite să finanțeze noul război, și o campanie îndreptată împotriva lui Ștefan cel Mare al Moldovei, care se pare că a susținut cu arme și bani răscoala transilvănenilor, au reținut în 1467 atenția regelui, împiedicându-l să se implice în chestiunile interne ale Boemiei.

În 1468, nobilimea și orașele catolice din Moravia, Silezia și Lausatia, aparținătoare de Coroana Boemiei, l-au proclamat pe Matia Corvinul ca protector, pentru a-l alege apoi ca rege al Boemiei în 3 mai 1469. Moartea regelui husit Gheorghe Podiebrad, în 1471, nu a soluționat conflictul, din contră, o facțiune puternică a nobilimii husite din Boemia propriu-zisă l-a ales ca rege pe Vladislav Jagiello, fiul regelui Cazimir IV al Poloniei. Astfel, situația din Regatul Boemiei s-a complicat, iscând un război între Regatul Ungariei și Uniunea Polono-Lituaniană.

Cazimir IV a încercat să-l submineze pe Matia Corvinul, alimentând o răscoală a nobilimii din Ungaria, în frunte cu umanistul Ioan Vitéz de Zredna, arhiepiscopul de Esztergom. Doar charisma lui Matia Corvinul, care s-a întors în grabă la Buda, a reușit să-i atragă pe nobilii regatului întruniți în Dietă de partea sa. Bătrânul arhiepiscop de Esztergom a fost destituit, sfârșindu-și zilele liniștit în cursul anului 1472, iar fidelitatea atotputernicului voievod Nicolae Ujlaki a fost câștigată prin acordarea titlului de rege al Bosniei (în sfârșit!), fiind încoronat în 10 noiembrie 1471.

Conflictul cu Jagiellonii din Polonia a durat însă până în 1474, când formidabila oaste de mercenari a lui Matia Corvinul a reușit să înfrângă oastea prințului Vladislav și a regelui Cazimir IV sub zidurile orașului Wrocław, din Silezia. Polonii au acceptat un armistițiu de 3 ani, după care au încheiat cu regele Ungariei Tratatul de la Brno, din 20 septembrie 1478. Practic, acest tratat recunoștea statu-quo-ul dintre cele două puteri: Matia Corvinul rămânea stăpânul Moraviei, Sileziei și al Lausatiei, în timp ce Vladislav Jagiello rămânea stăpânul efectiv al Boemiei, ambii suverani urmând să poarte titlul de rege al Boemiei, Jagiellonul păstrându-și dreptul de a răscumpăra de la Ungaria provinciile

amintite după decesul regelui Matia, în schimbul sumei de 400.000 de florini.

Tratatul de la Wiener Neustadt nu a soluționat definitiv conflictul dintre Matia Corvinul și Frederic III de Habsburg, ultimul implicându-se în conflictul ungaro-polon de partea Jagiellonilor, în 1473. Faptul că Împăratul Romanilor a refuzat să-i recunoască regelui Ungariei și titlul de rege al Boemiei în 1477 a dus la un conflict deschis între cei doi suverani.

Încheierea Tratatului de la Brno, din 1478, i-a permis lui Matia Corvinul să întreprindă o campanie militară care a vizat Viena, capitala Austriei Inferioare. Împăratul a fost nevoit să accepte pacea în termenii impuși de regele Matia, dar nerespectarea acestora a dus la izbucnirea unui nou conflict, care s-a desfășurat între 1480 și 1487.

În urma unor campanii militare de anvergură, cărora Frederic III nu le-a putut face față din cauza lipsei endemice de bani, Matia Corvinul a reușit să cucerească Viena, în 1485 și, în cele din urmă, Wiener Neustadt, în 1487.

Cucerirea acestui punct strategic și simbolic a fost încununată cu parada militară descrisă la începutul acestui capitol. Dar chiar în timpul în care urmărea manevrele militare ale oștii sale, întocmai ca un *Mars Hungaricus*, un zeu al războiului, dar nu din Hadesul păgân, ci din Regatul Apostolic al Ungariei, Matia Corvinul simțea cum este măcinat de gută și cum corpul său masiv, dar obosit după o viață de greutate și campanii, era în pragul colapsului.

Mai mult, pe rege îl măcina grija succesiunii, o problemă arzătoare care, dacă nu era rezolvată încă în timpul vieții, putea să năruiască toate succesele obținute. Matia Corvinul fusese logodit (1458) și apoi căsătorit (1461) cu Ecaterina, fiica regelui Gheorghe Podiebrad. În 1464, la numai 15 ani, regina Ungariei murise în urma unei complicații la naștere. Izvoarele nu consemnează nici un detaliu despre pruncul mort odată cu mama sa.

Viața de tabără militară l-a ținut pe regele Ungariei departe de o nouă căsătorie timp de 12 ani. Abia în 1476, Matia Corvinul s-a căsătorit cu Beatrix de Aragon, fiica regelui Ferrante al

Neapolelui. În scurt timp, s-a dovedit că noua regină nu poate avea copii, de aceea Matia Corvinul I-a adus la Curte pe Ioan Corvin, fiul său ilegitim cu Barbara Edelpöck, fica unui negustor din Stein, astăzi încorporat în orașul Krems din Austria.

Născut în 1473, Ioan Corvin a sosit la Curte în 1478, unde a primit cea mai aleasă educație renașcentistă, moștenind în 1479 imensa avere a hunedoreștilor de la bunica sa paternă, Elisabeta Szilágyi, despre care se spunea că a văzut trăsăturile soțului ei răposat în chipul acestui copilăș de numai șase ani. În timpul ultimului deceniu de viață, Matia Corvinul i-a acordat lui Ioan Corvin titlul de duce și toate cetățile, domeniile, comitatele și stăpânirile pe care le avea, asigurându-se în același timp că principalii baroni ai regatului urmau să sprijine succesiunea iubitului său fiu.

Cucerirea cetății Wiener Neustadt a fost urmată de doi ani de suferință fizică din cauza gutei, după care Matia Corvinul a murit la Viena, în 6 aprilie 1490.

BUDA, CCA 1500

Vladislav II Jagiello era un bărbat de vreo 50 de ani, masiv și greoi. De ceasuri bune stătea pe tronul său, inert și poate puțin balonat, privind în gol dezbaterile interminabile ale Dietei. „Dezbateri“ este un termen eufemic pentru certurile, strigătele, amenințările și răsetele batjocoritoare ale participanților la Dietă. Ca de obicei, prelații, baronii, nobilii și reprezentanții orașelor s-au întrunit dis-de-dimineată, mahmuri sau chercheliți de-a binelea, înarmați și puși pe hartă. În această atmosferă, problemele dezbătute degenerau foarte ușor în certuri, scandal și chiar zăngănit de săbii.¹ În cele din urmă, ședința s-a încheiat, iar

1. Abia în epoca Absolutismului Luminat din secolul al XVIII-lea autoritățile Monarhiei Habsburgice, care a moștenit Regatul Ungariei în urma tratatelor lui Frederic III și Matia Corvinul, respectiv Vladislav II Jagiello, au reușit să introducă puțină disciplină în Dieta Regatului Ungariei, interzicându-le participanților să vină înarmați sau să participe la ședințele dietale în stare de ebrietate; de asemenea, au interzis fumatul,

rezoluțiile dietale, scrise cu sârguință de diecii cancelariei, au fost înmânate regelui pentru ratificare. Regele a luat documentul, s-a uitat absent peste el și a spus: „Bine, faceți așa!“ Brusc, întreaga asistență a amuțit. Era un eveniment demn de trecut în analele țării că regele Vladislav a catadicsit să zică altceva decât de obicei, când ratifica hotărârile dietale cu un simplu „bine“, în limba polonă *dobje*. De aceea, contemporanii îl porecleau Vladislav *Dobje* sau, simplu, Regele „Bine“!¹

Această imagine aproape caricaturală a lui Vladislav II Jagiello a fost promovată de istoriografia maghiară începând din secolul al XIX-lea. Concepția acesteia a fost că domnia strălucită a lui Matia Corvinul, care în mentalitatea colectivă a nobilimii (și nu numai) a dobândit de-a lungul secolelor proporții semilegendare, a fost urmată de o epocă de decădere, dominată de personaje în cel mai bun caz mediocre, incompetente și răuvoitoare, care au dus Regatul Ungariei pe marginea abisului, pentru a cădea sub necruțătoarea stăpânire otomană după catastrofa de la Mohács din 29 august 1526. Abia în ultimii 40 de ani medievștii maghiari au reevaluat izvoarele epocii jagiellone din Ungaria (1490–1526) și au reușit să reabiliteze imaginea lui Vladislav II și a lui Ludovic II, fiul său.

După moartea asprului Matia Corvinul, prelații și baronii Ungariei aveau nevoie de un rege „pe care să-l putem ține de chică“, potrivit expresiei plastice a lui Ștefan Báthory de Ecsed, voievodul Transilvaniei. Acesta a fost găsit în persoana lui Vladislav Jagiello, din 1471 rege al Boemiei. Nu pentru că ar fi fost lipsit de calități personale, mentale sau fizice, ci pentru că era

viciu încetățenit în secolul al XVII-lea, și i-au obligat pe participanții la Dietă să se înscrie la cuvânt și să nu peroreze în afara subiectului înscris pe ordinea de zi. În lipsa acestor reglementări, este ușor de imaginat cum decurgea o astfel de întunire dietală, la care adesea participau și reprezentanții micii nobilimi de țară, în majoritate covârșitoare.

1. Această imagine negativă a lui Vladislav II al Ungariei este foarte răspândită în istoriografia maghiară mai veche, ea regăsindu-se și în lucrările de sinteză; vezi Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan: O istorie a Ungariei medievale*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2006, p. 363.

lipsit de mijloace, fiind cu totul străin de Regatul Ungariei, în care nu avea posesiuni, prieteni și, cu atât mai puțin, susținători.

Oastea ducelui Ioan Corvin, cel dintâi candidat pentru tronul Ungariei, a fost înfrântă de oamenii de arme ai baronilor Ștefan Báthory de Ecsed, voievodul Transilvaniei, și Paul Kinizsi, comitele de Timiș, pe dealul Csont, în comitatul Tolna, în 4 iulie 1490. Înving, ducele Ioan Corvin a trecut în tabăra susținătorilor lui Vladislav Jagiello, care a fost ales în aceeași lună ca rege al Ungariei și încoronat în 21 septembrie același an.

Un al treilea pretendent la tronul Ungariei a fost Maximilian de Habsburg, Rege al Romanilor din 1485, care a reușit să recupereze stăpânirile austriece ale familiei sale de la garnizoanele de mercenari, rămași fără stăpâni și, mai ales, fără soldă, după moartea lui Matia Corvinul. Maximilian a intrat în Ungaria în fruntea unei oști de *landsknechte*, cei mai temuți infanteriști ai epocii, ocupând fără dificultate jumătatea apuseană a regatului. Reședința regală din Buda a fost salvată doar prin noroc: în noiembrie, pretendentul habsburg a rămas fără bani, și temuta sa oaste de mercenari pur și simplu s-a dizolvat, acesta fiind nevoit să se retragă în stăpânirile sale austriece.

Vladislav Jagiello, devenit Vladislav-II al Ungariei, și-a consolidat poziția prin căsătoria cu Beatrix de Aragon, în octombrie 1490. Căsătoria nu i-a adus doar prestigiu, ci și imensa avere a reginei. Totodată, printr-o politică de concesi, noul rege al Ungariei a câștigat sprijinul marii nobilimi, ceea ce l-a obligat pe Maximilian de Habsburg să reconsidere pretențiile pe care le avea asupra tronului de la Buda. În 7 noiembrie 1491, cei doi monarhi au încheiat Tratatul de la Pojon/Bratislava, prin care era recunoscută domnia lui Vladislav II în Ungaria, dar prin care Maximilian și urmașii săi păstrau titlul de rege al Ungariei și dreptul de a prelua tronul în cazul decesului fără urmași de sex masculin al regelui în funcție. Astfel, Regele Romanilor a acționat toate pârghiile de care a dispus la Sfântul Scaun pentru a împiedica anularea căsătoriei dintre Vladislav II și infertila Beatrix de Aragon, încuviințată de papa Alexandru VI Borgia abia în anul 1500.

În paralel, regele Vladislav a fost nevoit să respingă două atacuri ale fratelui său Jan Olbracht, în anii 1490 și 1491. În urma victoriilor repurtate, grație susținerii din partea noilor săi supuși, Vladislav II a fost recunoscut ca rege al Ungariei și de către Jan Olbracht, care a renunțat la pretențiile sale asupra tronului.

După moartea lui Matia Corvinul, raidurile otomane asupra graniței de sud a Regatului Ungariei s-au intensificat. Din Croația, de-a lungul Savei și al Dunării, toate regiunile au fost vizate de atacuri turcești, contracarate doar de acțiunile unor căpitani de oaste energici precum celebrul Paul Kinizsi, comitele de Timiș, sau Ștefan Báthory de Ecsed, voievodul Transilvaniei. Luptele de graniță au durat pe întreaga perioadă 1490–1495, când regele Vladislav II a încheiat un armistițiu pe 10 ani cu sultanul Baiazid II. În acest context, în plan intern regele Vladislav a ținut o serie de Diete în cadrul cărora a reorganizat oastea și finanțele necesare pentru susținerea ei.

Faimoasa „armată neagră“ a regelui Matia a fost împărțită între prelații și baronii regatului, descărcând vistieria regală de o parte din povara întreținerii acesteia.

Deși regele a promis în 1492 să nu mai ridice dările extraordinare impuse de răposatul Matia Corvinul, prelații, baronii și nobilii regatului au consimțit în anii următori la noi impuneri fiscale extraordinare, din care primeau cotă parte pentru întreținerea mercenarilor preluați din armata regală. Prin această politică perseverentă de concesi, regele Vladislav II a reușit să-i atragă de partea sa pe mai-marii regatului, reușind chiar să creeze o nouă aristocrație care, în semn de fidelitate, a preluat în blazoanele ei vulturul Poloniei din blazonul Casei Jagiello.

Potrivit ultimelor cercetări, domnia lui Vladislav II a fost un real succes, regele reușind să păstreze intactă moștenirea lui Matia Corvinul și să unească sub sceptrul său țările Coroanei Boeme și Regatul Sfântului Ștefan.